

Kahdeksas Sananjalka

Sananjalka, Suomen Kielen Seuran vuosikirja 8, 1966. Toimituskunta: Osmo Ikola (päätoimittaja), M. K. Suojanen (toimitussihteeri), Sampo Haahtela, Lauri Honko, Ilmari Kohtamäki, Matti Liimola, Ilmar Talve. Turku 1966. 253 sivua.

Tämänvuotinen *Sananjalka* sisältää artikkeleita ynnä niiden referaatteja lähes 190 sivua, kansankielen näytteitä (Eurajoen murretta) parikymmentä sivua sekä katsauksia ja arvosteluja nelisenkymmentä sivua. Vuosikirjan sisältö on entiseen tapaan monipuolinen, pääpaino on kuitenkin kielentutkimuksen puolella.

Polysemiasta kirjoittaa Lauri Hakulinen. Hän toteaa, että monimerkityksisyys eli polysemia on »jokaisen luonnollisen kielen sanaston välttämätön ja sen tarkoituksenmukaisuutta suunnattomasti lisäävä, tekisi mieli sanoa nero-*kas ominaisuus*». Tässä periaatteellisesti kiintoisassa artikkelissa on suomen kielen osalta valotettu mm. *saada*, *vasta* (adv.), *hohtaa*, *havaita*, *huomata* ja *viihtyä* -sanojen polysemiaa. Kun merkityksen muutokset eivät tapahdu irrallisessa sanassa, on semanttisessa analyysissä kiinnitettävä huomio konneksioihin. Näistä ovat erikoisasemassa ne, joita Hakulinen nimittää »vedenjakajakonneksioiksi»: nämä ovat omiaan johdattamaan kehitystä kahtaanne ja tarjoavat siten tutkijalle kiinnekohtia. Kirjoittaja tähdentää sitä, että monet nykykielen polysemiatapaukset selittyvät luontevimmin oletettaessa tilannevaltaisia, kompleksisia, jäsentymättömiä lähtömerkityksiä. Kompleksisesta tilannevaltaisuudesta todistaa myös verbin kah-*talainen rektio*, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan sitä, että sama verbi voi toisaalla olla transitiivinen, toisaalla intransitiivinen (esim. *painaa*, *hohtaa*). Tähän verrattavasta aspektin vaihdoksesta on kysymys silloinkin, kun inkoatiivinen verbi muuttuu essentiaaliseksi. Hakulinen mainitsee tästä esimerkkinä mm.

verbit *asua* ja *viihtyä* todeten, että jälkimmäinen, alkuaan siis inkoatiivinen verbi, esim. Lönnrotin ja hänen aikalaisensa kielitajussa vielä on kaksiaspektinen, mutta nykyään enää essentiaallinen.

Osmo Ikolan ja Göran Karlssonin lauseopilliset artikkelit perustuvat heidän fennougristikongressissa viime vuonna pitämiinsä esitelmiin. Ikolan »Päästä meitä pahasta» selvittelee sitä kaikille itämerensuomalaisille kielille ominaista kielenilmiötä, että persoonapronominit ovat objektina useammin partitiivimuotoisia kuin muut nominat. Ilmiö on selitettävissä kielihistoriallisesti. Karlsson esittää eräitä tilastollisia tietoja subjektin ja predikaatin numeruskongruenssista suomen murteissa. Kirjoitukseen sisältyy valaiseva numerotaulukko, jonka toisena ulottuvuutena ovat murrealueet (8) ja toisena ilmaistyyppit (16).

Matti Liimola käsittelee sanahistoriallisissa huomioissaan suomen *ajaa* -verbin oletettua vogulilaista vastinetta sekä vogulin *ün̄x*-sanaa. Eeva Kangasmaa-Minn kirjoittaa adverbaalisesta genetiivistä. Suomen ja lähisukukielten lisäksi hän on käyttänyt laajahkossa tutkielmassaan mm. tšeremissinkielistä materiaalia ja kuvaa varsin perusteellisesti tätä varsinaisesti grammatikaalista sijaa, joka suomessa on korvattavissa milloin allatiivilla, milloin adessiivilla, joskus ablatiivillakin. Kiintoisa kysymys on mm. se, miten genetiivi on irtaantunut pääsanastaan ja hakeutunut verbin yhteyteen (esim. Poikien vaatteet tahriintuivat — Poikien tahriintuivat vaatteet).

»Lehtikelikko», Kauhajoen-Kurikan-Jalasjärven tienoilla esiintyvä erikoislaatuinen kummittelija, askarruttaa

Martti Haaviota. Kirjoittaja liittää sen skandinaaviseen virvatuliperinteeseen. Vertaillaessaan suomalaista lehtikelikko-, liekkiö- ja ihtiriekko-perinnettä hän tulee siihen tulokseen, että kelikon määräysosat *lehti-*, *leppä-* ja *mettä-* samoin kuin riekon määräysosat *ihti-*, *jikti-* ja *ilki-* ovat lähinnä kansanetymologisia väännynnäisiä («memoraattien kertojat ovat 'selventäneet' heille tuntemattoman sanan ymmärrettävään, vaikka yhteydessään epämielekkääseen asuun»), joiden takana on skandinaavinen virvatulen nimitys (vrt. ruotsin *vätteljus*, norjan *vetteljos*; germ. **wehtiz*). Vaikka äänneasu ei kansanetymologiaa pystykään kahlitsemaan, tuntuu harppaus silti jokseenkin pitkältä; ongelmalliselta näyttää edelleen *-kelikko*. Haavio ei itse asiassa olekaan pyrkinyt esittämään etymolo-

giaa vaan määrittämään tämän kummitelijan perinnelajin.

Niilo Ikolan kirjoitus »Mikael Agri-colan Uuden testamentin painatusvaiheita» sisältää uutisen: kirja on ilmestynyt kahtena osana. Ikolalla on sellaista todistusaineistoa, että hänen päätelmänsä on hyvin perusteltavissa.

Vuosikirjan muita artikkeleita ovat Tuuli Åkermanin »Satakuntalaisen ruokatalouden muuttumisesta 1900-luvulla», Ilmari Kohtamäen »August Ahlqvist ja kansallinen teatteri», Pekka Mattilan »Eräitä ranskalaisuuden piirteitä V. A. Koskenniemen essee-tyylissä», Kerttu Saarenheimon »Tie ja kulkijat Pentti Haanpään tuotannossa» sekä Gunnar E. Ranckenin »Faabelimistumien maailmasta».

JAAKKO SIVULA

Kotiseuduntutkimuksen historiaa

VEIKKO ANTILA *Suomen kotiseuduntutkimus 1894—1920 ja kansanperinteen joukkokeruun alkuhistoria*. Kansatieteellinen arkisto 17. Suomen Muinaismuistoyhdistys. Turku 1964. 258 sivua.

Viime vuosisadan lopulla virisi Suomessa ja Pohjoismaissa harrastus kotiseututyötä kohtaan. Syynä oli ennen muuta se, että teollistumisessa ja kaupunkilaistumisessa nähtiin kansallisiin perinteisiin ja myös luonnon ja kulttuurimaiseman maakunnallisiin erikoispiirteisiin kohdistuva uhka. Kotiseututyöstä käytettiin nimityksiä »kotiseudunsuojelu» (Heimatschutz) ja »kotiseudunhoito» (hembygdsvård). Näissä maissa toiminta oli esteettisesti väritynyttä ja siihen osallistui joukko kirjailijoita ja taiteilijoita. Liike vaikutti Suomeenkin, mutta täällä aatteellinen pohja oli toinen. Toiminta, josta käytettiin nimitystä »kotiseuduntutkimus» («kotiseutututkimus»), liittyi liberalistisiin aatteisiin, joihin kuului mm. opineiston ja muun väestön välisen eron vähentäminen. Suuri vaikutus kotiseu-

duntutkimuksen uranuurtajiin on ollut englantilaisen Herbert Spencerin opeilla; hän tähdensi havaintojen, omatoimisen tutkimisen ja vahvan luonnontieteellisen ajattelutavan tärkeyttä ihmisen kehitykselle. Toiminnalle antoi virikettä kansallisen olemassaolon joutuminen uhatuksi routavuosina. Kotiseuduntutkimuksen katsottiin osaltaan voivan aktiivoida sosiaalisesti alempia väestönkeroksia valtiolliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan.

Veikko Anttilan Suomen kotiseuduntutkimuksen historia käsittää vuodet 1894—1920. Ensimmäinen vuosiluku on maamme ensimmäisen kotiseutuyhdistyksen, Lohjan kotiseutututkimuksen ystävien, perustamisvuosi. Jälkimmäisen vuoden vaiheilla alkoivat laajaksi ja keskitetyksi kehittyneen toiminnan eri alat